

Siklósi András:

A Dózsa-féle parasztháború jelenkori képe – 1./2

(Elhangzott 2014. 7. 18-án, a hódmezővásárhelyi VII. Történettudományi Találkozón.)

Ebben a dolgozatban (előadásban) arra törekedtem, hogy a tények, adatok számbavételén túl fölvezöljek egy tárgyilagos, elfogadható képet az eseményekről, ami érzésem szerint mindmáig különböző elfogultságokkal terhelt. Önálló kutatások híján semmilyen újdonsült eredménnyel, pláne szenzációval nem szolgálhatok; ám célom nem is ez volt, hanem a dolgok megtisztítása a századok során ráakódott ilyen-olyan ferdítéskéntől, szándékos vagy akaratlan tévedésektől, belemagyarázásoktól. Ebben – és csakis ebben – igyekeztem eredeti lenni.

1.) Az előzmények és Dózsa személye

1513-ban meghalt II. Gyula pápa. Bakócz Tamás, aki a magyar diplomácia irányítása során jó külföldi kapcsolatokat épített ki, azzal a reménnyel utazott Rómába, hogy a bíborosok őt emelik Szent Péter székébe. Keservesen csalódnia kellett: a konklávé elég rövid idő alatt (Medici János személyében) megválasztotta az új pápát, X. Leót. (Se előtte, se utána a magyar klérus egyetlen vezetője sem pályázott ekkora eséllyel az egyházfői posztra!) Bakócz Rómában szeretett volna letelepedni, Leó azonban nagy törökellenes kereszties hadjárat tervén dolgozott, s megbízta a magyar bíborost, hogy teljhatalmú legátusaként számos kelet- és észak-európai országban szervezze a hadjáratot. Bakócz, aki ekkor már betöltötte a hetvenedik életévét, egy ideig halogatta a dolgot, de végül mégiscsak útra kelt. 1514 márciusában bejelentette megbízatását a magyar királyi tanácsban. Ott a kereszties had terve miatt heves vita robbant ki. A török veszéllyel mindenki tisztában volt, de a nemesek – leginkább a kevés jobbágygal rendelkezők – nem akarták, hogy a közelgő nyári munkák előtt parasztaik hadba vonuljanak. Még a hadjárat meghirdetése után is igyekeztek jobbágyaikat marasztalni. Márpedig a pápai bulla (amit Bakócz esztergomi érsek és szentszéki követ 1514. április 9-én hirdetett ki) nem csupán a kereszties hadban résztvevők és a vállalkozást anyagi eszközökkel támogatók számára ígért bűcsút (azaz túlvilági büntetések elengedését), hanem a hadjáratot akadályozók részére kiközösítést és örök kárhazatot is kilátásba helyezett.

A kor negatív fejleményeit súlyosbította, hogy a Fuggereknek sikerült megkaparintaniuk a szepességi és az erdélyi aranybányák monopóliumát. A később bekövetkezett német parasztháború előtti helyzethez hasonlóan a Fuggerek (lásd pl. Fortunatus Imre sikkasztása!) Magyarországon is katasztrofális gazdasági helyzetet idéztek elő. 1512-ben I. Szelim lett a török szultán. Ez évben a törökök elfoglalták a Szeberniki bánágot, amit a magyaroknak nem sikerült visszaszerezniük. A további török sikerek akadályozására hirdették meg a kereszties hadjáratot, melyre azért is jó alkalom kínálkozott, mert az Oszmán Birodalom rövid harcba keveredett Perzsiával a keleti széleken (amiből hamarosan győztesen került ki).

A parasztsereg vezetését egy Székely – más néven Dózsa – György (Dálnok 1470 körül – Temesvár 1514. július 20.) nevű székely vitézre bízta Bakóczék (állítólag így indokolta: „Merész, délceg férfi, szava alkalmas parancsolásra, tekintete bátor és harcias. Ez jó lesz parasztszeregnek.”); akit régebbi történetírásunk egy lovaszistával azonosított, aki a végvári harcokban (pl. Nándorfehérvárnál) komoly érdemeket szerzett. (Újabbán kétségek támadtak a két személy azonosságát illetően.) Nagy valószínűséggel elmondhatjuk, hogy a

makfalvi Dósa család sarja volt, mely a székely lófők, tehát a nemesek közé tartozott. Dózsa a gyerekkorát Dálnokon töltötte testvéreivel, majd apja halála után Makfalvára került. Mindig a katonai pálya vonzotta, s apja nyomdokaiba akart lépni, amit később meg is tett. Szolgálatáról adatok nincsenek, de részt vett Szapolyai 1513-as törökök elleni hadjáratában. Utána nándorfehérvári őrségben maradt. Itt vívott győztes párviadalt 1514. február 28-án a szendrei lovas szpáhik vezérével, az epeirosi Alival, aki már sok vitéz halálát okozta. Ezért a tettért II. Ulászló király kétszeres zsold és aranylánc mellett lovagrendbe emelte, falut ajándékozott neki, valamint engedélyezte, hogy a családi címerébe, vitézsége emlékére, egy karddal levágott vérző kart illesszen.

Ha a parasztek nem éheztek és nyomorogtak is (bár a szabadságukat korlátozták, a terheik, kötelezettségeik pedig növekedtek!), egyes ferences barátok forradalmi prédikációi nyomán gyűlölet támadt bennük uraikkal szemben. Sokan úgy látták, hogy azok a nemesek, akik gátolják jobbágyaik hadba vonulását, még a résztvevőknek ígért bűnbocsánatot is irigylik a szegényektől. A parasztság végül a hitetlenséggel, törökbarátsággal, ország- és vallásárulással vádolt nemesség ellen fordult. 1514. május 8-án már 15 000 (ami később 40 000-re duzzadt) parasztként, városi szegény, katona, hajdú, kisnemes és diák várta az indulást. Dózsa serege főként a Délvidékről toborzódott, de jöttek a Tiszántúlról, a Dunántúlról, a Felvidékről és Erdélyből is. A magyarok mellett szlovákok, románok, szerbek, ruszinok és németek is beálltak a seregbe. A nemesek tábora sem volt nemzetiségileg azonos, mert számos német zsoldost fogadtak föl, továbbá a végvári

katonaság is részt vett a harcokban, melynek egy része szerbekből állt.

Egyes ferences és kolostoraikat önkényesen elhagyó más szerzetesek, „hamis és hitehagyott” prédikátorok nemcsak a keresztiesek táborhelyein, hanem országsherte a földesúri szolgáltatások megtagadására, lázadásra biztatták a zászló alá gyűlekezőket. Ezt látva Bakócz megparancsolta Dózsanak, hogy az addig összeverődött keresztiesekkel induljon a török ellen, majd amikor a nemesi udvarházak ellen indított paraszti támadások, fosztogatások, gyilkolások egyre szaporodtak, a toborzást is felfüggesztette. Dózsa, hírnevét igazolva, ezután több diadalt aratott (s Temesvárig veretlen maradt), és bár az egész országban kitört a felkelés, ő valószínűleg csak a kereszties hadsereget irányította (legalábbis eleinte!), a helyi zavargásokhoz aligha volt köze. A gyűlekező keresztiesek elhelyezésére, élemezésére és szervezésére nem történtek meg a kellő intézkedések, ami kihágásokhoz és zavargásokhoz vezetett, melyek, miután büntetlenül maradtak, mind nagyobb arányokat öltöttek. A nemesek kúriái, urak kastélyai, vásárookra utazó kereskedők ellen intézett támadások egyre gyakoribbá váltak. Dózsaék komolyan gondolták a török előrenyomulás megállítását, azonban a siker zálogának az árulónak minősített király és a nemesek megtörését tekintették.

2.) A parasztháború eseményei dióhéjban

Dózsa kb. 5000 embert hátrahagyva, Szapolyai János erdélyi vajda serege után vonult a Délvidékre a pesti tábor keresztiesével (azzal a szándékkal, hogy őket utolérve egyesülhessenek). Még egy ideig látszólag engedelmességet parancsoknak, de pár nap múlva seregével együtt önállósodott, s a toborzás folytatását tiltó rendelkezés dacára tovább gyarapította harcosai számát a hozzá csatlakozókkal. Békés, Gyula táján érkezett táborába mintegy 2000 felkelővel a parasztháború másik vezetője, Lőrinc pap (nem biztos, hogy létező személy, lehet, hogy több alakból lett ügyesen egybe gyúrva!). Most már nyíltan fűtültek Bakócz újabb parancsaira, amelyek feloszlatták a hadat, egyházi átokkal sújtották az ellenszegülőket, s felhatalmazták a hatóságokat, hogy fegyveresen lépjenek fel az engedetlen népséggel szemben.

Egyre-másra terjedtek a hírek, hogy Abaúj, Zemplén, Békés és Bihar, Bács és Bodrog, Csanád térségében is gyülekeznek a parasztek, s a nemeseket sok helyütt karóba húzzák. Dózsa főszeregének elővédjét május végén Apátfalvánál Báthori István temesi ispán és Csáky Miklós csanádi püspök katonái verték szét, a gerinchad azonban meglepte a Nagylaknál győzelmüket ünneplő főurakat, s rájuk gyűjtötte a kastélyt. Báthorinak sikerült Temesvárra menekülnie, Csákyt azonban a parasztek elfogták és karóba húzták, másokkal, pl. Teglegdy István kincstartóval együtt. Ez a kegyetlenség egyfajta válaszlépés volt a Mezőtúrnál elfogott parasztek budai kivégzésével szemben.

A király a főpapokat, bárókat, nemeseket és előkelő urakat május végére tanácskozni hívta Budára. A tanácskozások május 29-én kezdődtek. Az ülést a király beszéddel nyitotta meg, amelyben a nemességet felszólította, hogy védelmezze meg a trónt és a fegyverben álló hazát. Felszólalt maga Bakócz érsek is, aki így akarta elejét venni a gyanúsítgatásoknak, hogy a felkelők pártján áll; keményen kikelt a parasztek ellen, „akik szörnyű rabszolga-háborúban akarják elveszteni a hazát”. A nemesség ugyan nemigen bízott saját erejében, és a külföld segítségét is sürgette, mégis úgy döntöttek, hazai ellenállást szerveznek. A többség úgy vélekedett, hogy a haza védelmére Perényi Imre nádornak a szokottnál nagyobb, majdnem diktatori hatalmat kellene adni. Mások úgy gondolkodtak, hogy mivel Dózsa a seregét a Maros völgyén fölfelé a maga szülőföldjére vezeti, az irányításra inkább Erdély vajdáját s a székelyek ispánját, Szapolyai Jánost kellene fölkelni. A vajda még csak huszonhét éves volt, tíz esztendő óta a nemzeti párt jelöltje s a köznemesség reménysége. Ugy nézett ki, hogy a köznemesség legszívesebben az ő zászlaja alá sorakozna fel, s lengyel rokonsága talán a külföldi segítséget is könnyebben biztosítaná. Végül úgy döntöttek, miszerint a lázadásokat helyileg kell kezelni, és Szapolyaira kell bízni a főszereget, Dózsa György leverését.

Dózsa ezután bevette Csanádot, Aradot, Világost, Lippát és Solymost, majd Temesvárt kezdte ostromolni. Egy csapatot Biharral felé vonult, egy másik Nagyvárad irányába tartott. De egyes részek Eger és Szikszó felé portyáztak, mások Sárospatakot vették be. Harcok törtek ki az ország más részein is. A keresztiesek pázstói, debrői és egervölgyi vereségei után több vármegye (pl. Ung, Bereg, Ugocea, Fejér, Torontál, Temes, Torda, Kolozs, Belső-Szolnok) egyes települései, köztük nagyobb városok is csatlakoztak a fölkeléshez, részben egyetértésből, részben azért, hogy megmeneküljenek a földúlástól. A végveszélybe jutott nemesség fegyverre kapott, és egymás után verte szét a vidéki kereszties táborokat, melyek zömét kiképzetlen, szedett-vedett és fegyelmetlen hordák alkották. Bornemissza János budai várnagy a legjelentősebbet, a Dózsa Gergely (György öccse) parancsnoksága alatt hátrahagyott, Pest mellett tanyázó sereget intézte el Gubacsnál, Pestertszébet környékén. Ezzel a kulcsfontosságú győzelemmel, a hátvéd kiiktatásával megnyílt a lehetőség a főszereg föl számolására.

Forrás: kuruc.info

(befejező rész következik!)